

Vinko Tadić

Dijalog u šumskoj dvorani. Tragovima paroha požeških

Požega – Zagreb: Biro-tisak d. o. o., Institut za migracije i narodnosti, Povijesno društvo Požega, 2024, 139 str.

DOI: <https://doi.org/10.11567/met.40.1.6>

Vinko Tadić, autor ove knjige, profesor je povijesti i arheologije, a predaje povijest u Osnovnoj školi »Dobriša Cesarić« u Požegi. Autor je osamdesetak objavljenih radova i knjiga, kao što su *Pukovnik s violinom: svijet Miodraga Bijelića (1920. – 2017.)* te *Sat povijesti i čas (h)istorije. Izbor tekstova (2014. – 2019.)*. Interesi su mu lokalna i nacionalna povijest 20. stoljeća, povijesne biografije, suvremena crkvena povijest, hrvatsko-srpski odnosi u 20. stoljeću, metodologija povijesne znanosti i metodika nastave povijesti. Kako je autor vrlo aktivan u javnom životu Požeštine i šire, u komunikaciji je, uz ostale, i s akterima iz korpusa srpske nacionalne zajednice i pravoslavnih vjernika, što je svakako bio motiv autora da napiše knjigu o prošlosti, ali i o aktualnim zbivanjima u Požeškoj parohiji, najmanjoj jedinici pravoslavne crkve. Sam naslov knjige asocira na okupljanje sugovornika, među kojima je i autor knjige, u maloj šumi smještenoj na parohijskom posjedu u Požegi, što je aktualni paroh nazvao šumskom dvoranom oko čijeg se stola okupljaju vjernici i intelektualci Požege i okolice. Ako je Požega nazvana Slavonskom Atenom, šumska bi dvorana bila požeška Agora. U tim razgovorima, koje je autor, između ostalih, koristio kao usmeni izvor za svoju knjigu, otkrivaju se nepoznati detalji iz bogate požeške i slavonske proš-

losti, u vremenu nesklonu takvim otkrivanjima. Kvaliteta rada i ukupnoga intelektualnog djelovanja autorova upravo je u spoznaji, analizi i interpretaciji mikropovijesti i lokalnih događanja s naglaskom na pogled iz perspektive onih aktera koji nisu u poziciji moći, sve do njihove fizičke ugroženosti i izloženosti napadima sve do uništenja.

Pravoslavlje i srpska zajednica u Hrvatskoj važan su element hrvatske kulturne baštine. Autor obrađuje doprinos pravoslavne zajednice u Požegi, kako požeškom i slavonskom kulturnom ambijentu, tako i hrvatskoj kulturi i tradiciji u cjelini. Parohija je crkvena teritorijalna jedinica kojom upravlja paroh, ono što je u rimokatoličkoj terminologiji župa. Cilj je knjige prikazati najvažnije činjenice i staviti ih u društvenopolitički i kulturni ambijent Požeštine.

U knjizi autor polazi od crkvenog raskola 1054. i podjele jedinstvene Crkve na Zapadnu ili Rimokatoličku te Istočnu ili Pravoslavnu. U okviru pravoslavlja djeluje Srpska pravoslavna crkva, a njezina je teritorijalna i duhovna jedinica i Požeška parohija. To je važno za knjigu, ali i za višestoljetnu koegzistenciju Hrvata i Srba koja je se događala u prostorima moći između kvalitetnog suživota, poremećenih odnosa, konflikata, sve do ratnih sukoba. Autor analizira ulogu Požeške parohije, paroha i vjernika od njezina osnivanja do našeg vremena, kao i sve one afirmativne relacije grada Požege, Hrvata kao etničke većine i različitih država i režima prema Srbima i pravoslavicima u gradu i okolici. Izazovi su bili obostrani, a u korelaciji s državama i vlastima mijenjali su se i odnosi moći i, ponajprije, odnosi Hr-

vata i Srba. Nakon obnove Pečke patrijaršije 1557. utemeljena je i Požeška mitropolija, a godina nastanka nije utvrđena, da bi krajem 17. stoljeća prestala postojati. Parohija se formira sredinom 18. stoljeća u Vrhovcima blizu Požege, da bi kasnije sjedište parohije bilo premješteno u Požegu. Iako je bilo različitih napada, sve do ubojstava u vrijeme Osmanlija, kao i od lokalnih katolika, daleko najteže vrijeme za Srbe i pravoslavce bilo je ono u kojem je stvorena NDH, čiji protagonisti, prije svega ustaše, čine teške zločine prema srpskom življu u Požeštini, ali i cijeloj Hrvatskoj. Kao odgovor na ustaške zločine, znatan dio Srba, a nešto kasnije i Hrvata, formira partizanske odrede koji su se pod parolom bratstva i jedinstva borili za bolje međunacionalne odnose i suživot Hrvata, Srba i pripadnika drugih nacionalnih/etničkih zajednica. U završnoj fazi rata, kao i u poslijeratnom razdoblju, i pripadnici narodnooslobodilačke vojske počinili su zločine, što autor u knjizi navodi, između ostalih, i na primjerima ubojstava katoličkih i pravoslavnih svećenika kao suradnika okupatora i kvislinga, a što je, uz utemeljenost, često sadržavalo osvetu pa i eliminaciju ljudi prema ideološkim kriterijima u okviru binarne optike prijatelj – neprijatelj, bez suđenja i temeljitijih provjera.

Autor se nadalje bavi socijalističkim razdobljem. Ističe se značaj i uloga Srba u Požegi u socijalizmu, kao i neki istaknutiji političari i intelektualci iz toga vremena. Ističe da su socijalističke vlasti štitile identitet Srba u Hrvatskoj, između ostalog učenjem ćirilice i učenjem o nekim važnijim osobama iz srpske povijesti, od Rastka Nemanjića, cara Dušana do Karađorđa i Vuka Stefanovića Karadžića.

Početkom devedesetih, pravoslavni su sveštenici napustili parohiju u Požeškoj kotlini. Organizirani crkveni život prestao je sve do 2001. godine. Od 1991. do 1995. na području Eparhije slavonske srušeno je 39, a teško je oštećen 41 pravoslavni hram. Na području Požeške biskupije također je uništeno 18 katoličkih crkava i kapele, a teže ih je oštećeno 25.

Knjiga profesora povijesti i diplomiranog arheologa Vinka Tadića pod nazivom *Dijalog u šumskoj dvorani. Tragovima paroha požeških*, u svom temeljnom spoznajnom fokusu istražuje, analizira i interpretira ulogu, djelovanje i značenje Srpske pravoslavne crkve u Požeštini, za nacionalni identitet, opstojnost i svakodnevicu pripadnika srpske zajednice na spomenutom prostoru. Autor u ovom radu, a na tragu svojih promišljanja o prošlosti Požeštine, u korelaciji sa širim društvenopolitičkim prostorima, analizira ulogu i važnost pravoslavne parohije u Požegi, kako za samu srpsku zajednicu na tom prostoru, tako posljedično i za međunacionalne odnose, osobito na relaciji Hrvati – Srbi. Oblici suživota, napose između Hrvata i Srba, znatno su više narušavani »izvana«, geopolitičkim promjenama i pomjeranjima, što je aktere na lokalnoj razini dovodilo u izazovne i teške situacije, s izborima i opredjeljenjima koji su ih dovodili do traumatičnih egzistencijalnih neprilika, često s teškim stradanjima i destrukcijom mreže primarnih društvenih odnosa (susjedstvo, prijateljstvo, skupine vršnjaka i sl.). Sve to vrijedi i za vrijeme u kojem je nastala ova knjiga, što djeluje inhibitorno na obnovu suživota i relaksaciju teških trauma iz vremena devedesetih godina 20. stoljeća.

Vrijednost je ove knjige u autorovoj historiografskoj sklonosti analiza mikro socijalnih, osobito međunarodnih odnosa, s posebnim naglaskom na istraživanje stradanja različitih nacionalnih zajednica, u ovom radu Srba u Požeštini. Autor je koristio mnogobrojne historijske izvore, a u zaključcima i interpretacijama, uz vrsno poznavanje povijesne problematike, promovira humanistički narativ, posebno kritički usmjeren prema hrvatskom i srpskom etnonacionalizmu. Treba dodati i to da je etnonacionalizam dominantna društvenopolitička i kulturna paradigma u novonastalim državama na prostoru bivše Jugoslavije, što i nacionalizam čini drukčijim u odnosu na socijalističko razdoblje, kako na sociokulturnoj razini tako i u sferi spoznajnih teorija. Nacionalizam je dio (post) modernosti, nije nikakva anomalija i/ili relikv prošlosti koji remeti odnose u lokalnim zajednicama, nego temelj na kojem se, sa svim implikacijama, kako afirmativnim tako i inhibitornim, ozbiljuje nacionalna država i funkcionira društvo u tom druš-

tvenopolitičkom okviru. To je njegova banalnost ali i moćna strukturalna i dinamička dimenzija koja čini susprat većine društava i država u aktualnom vremenu. Ova je knjiga kvalitetna historiografska jedinica na čijem se temelju mogu, što se od ovog autora i očekuje, još nijansiranije, historiografski, teorijski i epistemološki preciznije, ulaziti u makro/mikro relacije u polju međunarodnih odnosa, napose na relaciji Hrvati – Srbi. Knjiga je važan doprinos povijesti Srba u Požezi i okolici, kao i u Hrvatskoj, a ujedno je i značajna referenca za razumijevanje hrvatsko-srpskih odnosa tijekom duljeg razdoblja, što autora svrstava u redove onih intelektualaca koji navedenu problematiku analiziraju s punim uvažavanjem svih aktera o kojima pripovijedaju i pišu, ne umanjujući pritom sve ono što moderna historiografija u svojim paradigmatičkim, teorijskim i metodološkim segmentima podrazumijeva i nalaže.

Dragutin Babić

*Institut za istraživanje migracija,
Zagreb*